

λήσαμεν εἰς Γόρτυνα. Βεβαίως ἐν μέσῳ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἀσχολιῶν της, ἡ ὑμετέρα Ὑψηλότης δὲν εὔρε καὶρὸν ν' ἀναφέρῃ ἀκόμη αὐτὸ εἰς τὸν Γοδοφρεῖδον.

Ὁ Βιλλαρδουῖνος ἐμειδίασεν.

— Εἶδετε, εἶπεν, ὅτι ἤμην εἰς τὸν κοιτῶνά μου μόνος μὲ τὸν υἱόν μου. Τὸ ἀντικείμενον τῆς συνδιαλέξεώς μας ἦτον τοῦτο.

— Τοῦτο! εἶπεν ὁ γέρον, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐρπινθηροδόλησαν. Καὶ τί λέγει ὁ Γοδοφρεῖδος λοιπόν;

— Ὁ Γοδοφρεῖδος, εἶπεν ὁ Αὐθέντης, εἶναι παράδοξος εἰς τοὺς τρόπους του. Ἦναι ἐξ ἐκείνων οἷτινες ἀκούουσι καὶ δὲν λέγουσι. Δὲν ἤξεύρω ποῦ ἔλαβε τὸν χαρακτήρα τοῦτον.

— Ἐγὼ ἤξεύρω, ἀπεκρίθη ὁ Πετραλεῖφας γελῶν.

— Τῷ εἶπον, ἐξηκολούθησεν ὁ Βιλλαρδουῖνος, ὅτι ἐπιθυμῶ νὰ τὸν ἰδῶ νὰ ἐκλέξῃ τὸ ζυγόν, ὅτι ὅλα ἡμῶν τὰ συμφέροντα ἀπατοῦσι αὐτό· ὅτι εἶναι μὲν ἐλεύθερος εἰς τὴν ἐκλογὴν του, ἀλλ' ὅτι μακρὰν, νομίζω, δὲν πρέπει νὰ τὴν ζητήσῃ, διότι καὶ ἂν ᾔθελε περιέλθῃ ὅλην τὴν ἀνατολὴν καὶ ὅλην τὴν δύσιν, δὲν δύναται οὔτε εὐγενεστέραν οὔτε ὠραιότεραν νόμην νὰ εὔρῃ ἀπὸ τὴν κοσμοῦσαν σήμερον τὴν Πελοπόννησον διὰ τῆς παρουσίας της καὶ ἧς πρέπει νὰ προσπαθήτῃ νὰ κερδήσῃ τὴν συγκατάθεσιν. Ἀφ' οὗ δὲ μὲ ἤκουσεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους χωρὶς νὰ μὲ διακόψῃ, μοι εἶπε τέλος ὅτι μ' εὐχαριστεῖ διὰ τὴν περρωτισμένην φιλοστοργίαν μου, μοι ἐζήτησε τινὰς ὥρας σκέψεως, καὶ μ' ὑπεσχέθη αὐριον τὴν ἀπόκρισιν. Ὁ Γοδοφρεῖδος θέλει νὰ φαίνεται πάντοτε ἐνεργῶν κατ' ἰδίαν κρίσιν καὶ ὄχι κατ' ἄλλων, οὔτε κατὰ τὴν ἐδικήν μου. Διὰ τοῦτο ἡ ὑποτιθεμένη αὐτῇ σκέψις.

— Αὐριον λοιπόν, εἶπεν ὁ Πετραλεῖφας, ἐπέμρωτο καὶ ἡ παρουσία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου νὰ δώσῃ περισσοτέραν ἐπιστημότητα εἰς τὸ αἶτιον συμβάν.

Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐπληρίασεν εἰς τὸν Βιλλαρδουῖνον ὁ Ἐπίσκοπος Ὠλένης, καὶ ὁ Πετραλεῖφας ὠφεληθεὶς ἀπὸ τοῦτο ἐλαχρύνθη καὶ προσήλθε πρὸς τὸν Γοδοφρεῖδον, ὅστις τὸν ἐδέχθη περιχαρῶς, καὶ συνδιελέχθη μετ' αὐτοῦ καθ' ὅλον τὸ διάστημα μετὰ πολλῆς εὐθυμίας, ἥτις ἐράνη ἀριστος οἰωνὸς εἰς τὸν ἐμπειρον Πατραλεῖφαν.

Τέλος δ' ὁ Κεβιτάνος ἦλθε, καὶ ὠδήγησε τὴν αὐθεντικήν συνοδίαν εἰς τὴν ἐορτὴν, ἧς ἀνωτέραν κατὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν φιλοκαλίαν δὲν εἶχον ἀκόμη ἰδῆ οἱ τόποι ἐκεῖνοι, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐλησμονήθησαν αἱ μεγάλαὶ ἡμέραι τῶν ἀρχαίων ἀγώνων. Ἱπποτικοὶ ἀγῶνες, ἀγροτικοὶ χοροὶ, συμπόσια ὑπὸ αὐτοσχεδίους σκιάδας, τίποτε δὲν ἔλειπε, καὶ ὁ Πετραλεῖφας διὰ ἄκρου τοῦ ὀφθαλμοῦ παρακολουθῶν ὅλα τὰ κινήματα τοῦ Γοδοφρεῖδου, τὸν ἐβλεπε πλήρως ἐλπιδῶν, ἀπονέμοντα μὲν ἀναμφιδόλως εἰς τὴν Ἀγνὴν τὰς ὀφειλομένας περιποιήσεις, αἷτινες διὰ τὸν ζηλότυπον γέροντα οὐδεμιᾶς ἀνησυχίας πηγὴ ἐδύναντο νὰ εἶναι, ἀλλὰ συγχρόνως μεγίστην καὶ φιλοφρονηστικότητα ἐπιδεικνύοντα καὶ πρὸς τὴν Ἄνναν προσπάθειαν. Τέλος ἡ εὐωχία διελύθη πρὸς τὸ ἐσπέρας, καὶ κατὰ τὴν

ἐπιστροφὴν ὁ Βιλλαρδουῖνος ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς συνοδεύοντας αὐτὸν ἱππότες καὶ προύχοντας,

— Ἡ Αὐτῆς Ἐκλαμπρότης, εἶπεν, εὐηρεστήθη νὰ ἐξέλθῃ αὐριον εἰς θήραν ἐν συνοδίᾳ ἡμῶν, καὶ μοι ἐπέτρεψε νὰ σᾶς προσκαλέσω, κύριοι, νὰ τὴν ἀκολουθήσῃτε. Μίαν ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου θέλετε συναχθῆ εἰς τὴν οἰκίαν μου.

— Αὐριον λοιπόν, ἐπανέλαβεν ὁ Πετραλεῖφας σφίγγων ἐκφραστικῶς τὴν χεῖρα τοῦ Βιλλαρδουῖνου.

— Αὐριον, ἀπεκρίθη ἀπαθῶς ὁ Αὐθέντης.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΙΑΔΟΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

(Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ.)

ὑπὸ Κ. Π.

Τὴν πτῶσιν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θρησκευματος προπαρασκευάσαν πόρρωθεν αὐταὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ σοφώτεροι ἄνδρες. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, ἐκπαλαὶ συναισθανόμενοι τὸ ἐνδεές τῆς πατρίου αὐτῶν θρησκείας καὶ λατρείας, ἀπειτόλημταν νὰ ἀντιταξῶσι τὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν πίστιν καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν φιλοσοφικῶν ἐρευνῶν καὶ θεωριῶν τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος κατέστη πρόδηλος ἡ ἐχθρική τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν λατρείαν διάθεσις. Ἐκτοτε οἱ μὲν ἐπεχείρησαν νὰ καταδείξωσι τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἐπικρατοῦντος συστήματος διὰ τῶν ἀρχῶν ὑψηλοτέρας τινὸς θρησκευτικῆς θεωρίας, οἱ δὲ ἠγωνίσθησαν νὰ συμβιδάσωσι μετὰ τῆς φιλοσοφίας τὸ καθαρώτερον μέρος τῶν κοινῶν δογμάτων, διὰ τῆς ἀληγορικῆς αὐτῶν ἐρμηνείας. Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχεν εἰδικὴ ἱερατικὴ τάξις ἐπιτετραμμένη τὴν φύλαξιν τῆς καθαρότητος τοῦ πατρίου δόγματος, τὸ πλῆθος δὲν ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ ἐπὶ πολὺ τὴν ἐπιρροὴν τῶν καινοτομιῶν τούτων. Βραδύτερον δὲ, ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξασθένειν τοῦ ἐθνικοῦ δόγματος ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων ἐπιτραπεῖσα μεγάλη εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς μελέτας ἐλευθερία καὶ προσασία. Ἡ Ἀλεξανδρεῖα ὑπῆρχεν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της, τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τριῶν τοῦ κόσμου μερῶν. Ἡ ἐν αὐτῇ ἐπιμιξία διαφόρων ἐθνῶν καὶ συνδρομὴ ποικίλων ἰδεῶν καὶ θεωριῶν παρήγαγε βαθμυδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὴν ἰδιάζουσαν ἐκείνην συγχώνευσιν ὅλων τῶν δογμάτων καὶ ὅλων τῶν αἰρέσεων ἥτις μικρὸν προηγήθη τῆς ἐντελοῦς καταλύσεως τῶν ἀρχαίων θρησκευμάτων· αἱ δὲ συχναὶ σχέσεις τῆς Ἀλεξανδρείας μετὰ τῆς ἰδίας Ἑλλάδος διευκόλυναν τὴν εἰσόδον τοῦ φιλοσοφικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ τούτου τῆς συγχωνεύσεως ἥτοι ἀδιαφορίας συστήματος εἰς τὰς κυριωτέρας Ἑλληνικὰς πόλεις.

Συνετέλεσε δὲ προδήλως εἰς τὴν πτῶσιν τοῦ ἀρχαίου τῶν Ἑλλήνων θρησκευματος καὶ ἡ πολιτικὴ παρακμή. Καὶ πρῶτον αὐτῇ τῶν Ἑλλήνων ἡ περὶ

τὴν περιφρόνησιν τῶν ἐθνικῶν ἱερῶν ὀλιγωρία, ἥτις μάλιστα ἐκδήλως κατέστη ἐν τῷ ἱερῷ πολέμῳ· εἵκται δὲ ἡ ἀδιαφορία μὲ τὴν ὁποίαν ἐνέπαιξαν τὰ περισωθέντα αὐτῶν λείψανα οἱ Ῥωμαῖοι κυριάρχαι· τελευταῖον, τὸ κοινὸν ἥδη γενόμενον ἔθος τῆς ὑπεράνω τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου ἀνυψώσεως τῶν αἰσχίστων Αὐτοκρατόρων· ἰδοὺ τί ἔσσειται ἐκ θεμελίων τοὺς στερεωτέρους στύλους τοῦ ἀρχαίου δόγματος. Ὁ θέλων νὰ γνωρίσῃ καλῶς πῶς ἐμνησίσθη ἡ Ἑλληνικὴ εἰδωλολατρεία, ἀρεῖται νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς, ἀφ' ἧς ἐποχῆς οἱ Ἀθηναῖοι (τοὺς ὁποίους οὐ μόνον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐθεώρει κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους, ἀλλὰ καὶ πολὺ βραδύτερον ὁ Πausanias ὡς σπουδάζοντας περὶ τὰ θεῖα πολὺ πλέον ἢ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας) ἐν τῇ βακχικῇ αὐτῶν παραφορᾷ ἐνώπιον τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ ἀκηρνήθησαν τοὺς πατέρας θεοὺς, μέχρ' ἵης τυπικῆς εὐλαθείας τοῦ Χαιρωνέως Πλουτάρχου, τῶν χλευασμῶν τοῦ Σαμοσατέως Λουκιανοῦ καὶ τῶν ἀρῶν τὰς ὁποίας οἱ χριστιανοὶ ἀπεφάνθησαν κατὰ τοῦ Διὸς καὶ ἅπαντος τοῦ ὁμίλου τῶν θεῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Μόνον ὁ δυνάμενος νὰ μεταδιδάσῃ ἑαυτὸν ὀλοσχερῶς ἀπὸ τοῦ ἐνεστῶτος εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ νὰ ἐκμελετήσῃ καλῶς ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν τότε δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον, θέλει ἴσως κατορθώσῃ νὰ ἐννοήσῃ τὰς ἠθικὰς ἀλλοιώσεις διὰ τῶν ὁποίων τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀναγκαίως διήλθε πρὶν ἢ ἀπὸ τῆς ἀπελπισίας, τῆς παρακολουθησάσης τὴν περιφρόνησιν τῶν ἀρχαίων θεῶν, φθάσῃ εἰς τὴν ἀδιάσειστον αὐτοῦ πεποιθήσιν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τοῦ χριστιανισμοῦ.

Καθὼς συμβαίνει ὁσάκις τὰ θεμέλια τοῦ ἀρχαίου δόγματος ἀρχίζουν νὰ διασειώνται, ἡ θρησκεία κατήντησε καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι, πρὸ τῆς καταλύσεως τῆς εἰδωλολατρείας, εἰς δύο ἄκρας ὑπερβολὰς, τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν. Ἡ μὲν περιώρισε τὴν λατρείαν τοῦ Ὑψίστου εἰς ἐξωτερικὰς τινὰς καὶ μηχανικὰς τελετὰς· ἡ δὲ, καὶ περ ἀναγνωρίζουσα τὴν οὐδένειαν καὶ τὸ ἀσυντελὲς τῆς ἐπικρατούσης λατρείας, δὲν ἦτον ὁμῶς ἐτι εἰς κατὰστασιν νὰ μετεωρισθῇ μέχρις ὑψηλοτέρας τινὸς θεωρίας τοῦ θεοῦ καὶ νὰ κατανοήσῃ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ προσεγγισμὸς, ὁ συμβιβασμὸς τῶν δύο τούτων ἄκρων ἦτο πρᾶγμα ἀδύνατον. Ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως ἐκείνης τῶν πνευμάτων τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν παραμυθίαν εὗρισκον εἰς τὴν ἀρχαίαν λατρείαν, τὸ πιθανώτερον ἦτο νὰ ἀσπασθῇ ἡ ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς ἐκλελυμένη Ἑλλάς, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, τὸν χριστιανισμὸν τὸν συναπίζόμενον τοσαύτας παραμυθίας, μάλιστα δὲ τὴν περὶ μελλούσης εὐδαιμονίας μετὰ τὰ δεινὰ τῆς παρούσης ζωῆς ἐπαγγελίαν. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἢ πρὸς τὰς ἐπικρατούσας ἰδέας ἀντίθεσις τοῦ νέου δόγματος ἦτο τοσοῦτον ἀπότομος, ὥστε ἀναγκαίως ἐμελλε νὰ εὕρῃ δεινὴν ἀντίστασιν παρὰ πᾶσι τοῖς νομίζουσιν, ὅτι δύνανται εἰσέτι σώζοντες καὶ ζωογονοῦντες τὴν ἀρχαίαν λατρείαν, νὰ ἀνακαλέσωσιν εἰς τὸ εἶναι τὴν ἀπολωλυτὴν ἀρετὴν καὶ δύναμιν. Ὅθεν, ἰσχυρὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν ὑπερμάχων τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ

τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἄφθονον αἷμα μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐμελλον νὰ προηγηθῶσι τῆς ὀριστικῆς τοῦ Σταυροῦ Νίκης.

Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εὐηγγελίσθη ἐν Ἑλλάδι κατὰ πρῶτον ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος ὑπὸ τοῦ ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας Ἀποστόλου Παύλου. Ὁ Ἀπόστολος οὗτος εἶχεν ἥδη κηρύξει τὸ εὐαγγέλιον εἰς διαφόρους τῆς Μακεδονίας πόλεις καὶ πολλοὶ Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι ἐπίστευσαν, ὅτε, καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν ἐναντίων του, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὅπου, θεωρήσας κατεῖδων τὴν πόλιν καὶ παραξυνθείς διὰ τοῦτο ἐλάλησε γενναίως περὶ τοῦ ἀγνώστου Θεοῦ, περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ περὶ κρίσεως μελλούσης. Ὅλῃ γοι μόνον ἐπίστευσαν αὐτόν, ὁ δὲ, χλευασθεὶς ὑπὸ τῶν φιλοσόφων καὶ ὑπὸ τοῦ ὄχλου, ἀνεχώρησε μετὰ μικρὰν διαμονὴν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ἦλθεν εἰς Κόρινθον. Ἐνταῦθα διελέγετο ἐν τῇ συναγωγῇ κατὰ πᾶν σάββατον, καὶ ἐπειθεν Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας, διαμαρτυρόμενος τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἐκαθήμενος δὲ ἐνιαυτὸν καὶ μῆνας ἐξ διδάσκων εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, μετρίως, πιστεύσαντες τῷ Κυρίῳ τοῦ ἀρχισυναγώγου Κρίσπου σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, κατεπέστησαν οἱ Ἰουδαῖοι ὁμοθυμαδὸν τῷ Παύλῳ καὶ ἤγαγον αὐτόν ἐπὶ τὸ βῆμα Γαλλίωνος τοῦ τότε Ἀνθυπάτου τῆς Ἀχαΐας, λέγοντες, ὅτι παρὰ τὸν νόμον οὗτος ἀνακίθει τοὺς ἀνθρώπους σέβεσθαι τὸν θεόν. Ἀλλ' ὁ ἀνθύπατος δὲν ἐνόμιζεν ἀναγκαῖον νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀπολογίαν τοῦ κατηγορουμένου καὶ ἀπῆλθε τοὺς κατηγοροὺς ἀπὸ τοῦ βήματος εἰπὼν· « Εἰ μὲν οὖν ἦν ἀδίκημά τι ἢ ῥαδιούργημα πονηρὸν, ὧ Ἰουδαῖοι, κατὰ λόγον ἂν ἠνεσχόμην ὑμῶν· εἰ δὲ ζήτημά ἐστι περὶ λόγου καὶ ὀνομάτων καὶ νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς, ὤψεσθε αὐτοί· κριτὴς γὰρ ἐγὼ τούτων οὐ βούλομαι εἶναι. » Ὅθεν ἐξηκαλούθησεν ὁ Παῦλος διδάσκων ἀκωλύτως τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ πρὶν ἀπέλθῃ ἐξησφάλισε, διὰ τοῦ πλήθους τῶν ὁπαδῶν, τὴν διατήρησιν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ.

Βαθὺ ἐπικρατεῖ σκότος περὶ τὰς πρώτας τύχας τῶν τοιοιτοτρόπως ἐν τῇ Ἑλλάδι συσταθεισῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ γενικὴ περὶ αὐτῶν σιωπὴ τῶν συγχρόνων συγγραφέων μαρτυρεῖ βεβαίως, ὅτι δὲν ἦσαν μεγάλοι, ἀφ' ἑτέρου ὁμῶς ὁ τρόπος καθ' ὃν βραδύτερον τὰς βλέπομεν μνημονευόμενας ὑποδεικνύει ὅχι μόνον τὴν ἀδιάρρηκτον αὐτῶν διάρκειαν ἀλλὰ καὶ τὴν συνεχῇ διάδοσιν. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἀπὸ αὐτῆς τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἑκατονταετηρίδος συνεκροτήθησαν εἰς τὰς ἐπισημοτέρας τῆς Ἑλλάδος πόλεις μικραὶ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι αἵτινες θεωρούμεναι τότε ἀσήμαντοι θρησκευτικαὶ αἰρέσεις, μικρὸν μὲν ἐκίνουν τὴν προσοχὴν, ἀλλὰ διὰ καταλλήλου ἐσωτερικοῦ ὁργανισμοῦ ταχέως ἐπαυγίσθησαν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν αὐτῶν παραβαλλόμενος πρὸς τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ ἀρχαίου δόγματος ἦτον εἰσέτι μικρὸς· ὅθεν δὲν ἐκίνει τὴν κοινὴν περιέργειαν οὐδὲ ἐθεωροῦντο ἐπικίνδυνοι ὑπὸ τῶν δημοσίων ἀρχῶν, καὶ ἐκ τούτου εὐλόγως δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οἱ ἐπὶ Νέρωνος καὶ Δομετιανοῦ πρῶτοι διωγ-

μοὶ μικρὸν συνετάραξαν τὴν Ἑλλάδα. Μόνον περὶ τὰ τέλη τῆς 2^{ης} ἑκατονταετηρίδος, ὅτε μεγάλαι ἤδη χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ὑπῆρχον εἰς Θεσσαλονίκην, εἰς Δάρισσαν, εἰς Ἀθήνας, εἰς Κόρινθον, εἰς Σπάρτην, καὶ εἰς τὰς νήσους Κρήτην καὶ Κύπρον, διεγείρεται ἤδη ἡ μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τοῦ ἀρχαίου δόγματος καὶ τῶν χριστιανῶν διχόνοια καὶ ἀναφαίνονται οἱ τελευταῖοι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν πρώτων. Εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ Καίσαρος Εὐσεβίου σώζεται ἀπόσπασμα τῆς πρὸς τὸν Καίσαρα Οὐῆρον ἀπολογίας τοῦ Σαρδιανοῦ Μηλίτου, μνημονιῶν ἐγκυκλίου τινὸς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀντωνίνου Πίου πρὸς τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, ἵνα παύσωσι τὰς κατὰ τῶν Χριστιανῶν καταδιώξεις. Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἔλαβον τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Ἀθηνῶν Διονύσιος καὶ Πόπλιος· ὁ δὲ θάνατος τοῦ τελευταίου κατέπληξε σφόδρα τοὺς ἐν Ἀθήναις χριστιανούς, ὥστε ὁ διάδοχος αὐτοῦ Κουαδράτος μετὰ κόπου ἠδυνήθη νὰ συντηρήσῃ τὸ μικρὸν αὐτῶν ποίμνιον καὶ νὰ ἐνισχύσῃ αὐτὸ πάλιν εἰς τὴν πίστιν.

Ἐν γένει δὲ φαίνεται ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν τρίτην ἑκατονταετηρίδα ἡ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπῆρξε βραδεία ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ, ἐξαιρέσει τῶν ὀνομάτων ἐπισκόπων τινῶν, ὀλίγα γνωρίζομεν περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι τότε ὑφισταμένων ἐκκλησιῶν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι, κατὰ τὸν Τερτυλλιανόν, ὑπῆρχεν ἀπὸ τὰς ἀρχαὶς ἤδη τῆς ἑκατονταετηρίδος ἐκείνης ἐνταῦθα σύνοδος τῶν ἐπιτρόπων τῶν διαφόρων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν πραγματευομένη τὰς οὐσιωδεστέρας αὐτῶν ὑποθέσεις. Καὶ ἔδωκε πιθανώτατα ἀφορμὴν εἰς τοιαύτας συνελεύσεις (αἵτινες ἐν γένει εἰμποροῦν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς αἱ πρῶται ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι) ἡ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἀείποτε συναισθανομένη ἀνάγκη τῶν περὶ αὐτοὺς πανηγύρεων. Ἀλλ' αἱ καταδιώξεις τὰς ὁποίας οἱ χριστιανοὶ ἔπαθον ἐντὸς τῆς ἑκατονταετηρίδος ἐκείνης καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Δεκίου καὶ Διοκλητιανοῦ μικρὸν ἐτάραξαν τὴν Ἑλλάδα· διότι, ἐνῶ ἀναρίθμητον πλῆθος χριστιανῶν ἔλαβον τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἰς Καισάρειαν, εἰς Σμύρνην, εἰς Ἀντιόχειαν, εἰς Ῥώμην, εἰς Θεσσαλονίκην, καὶ εἰς τὰς νήσους Κρήτην καὶ Κύπρον, τὸ μέγα Μηνολόγιον τοῦ Αὐτοκράτορος Βασιλείου ὀλίγους μνημονεῖ τοὺς ἀνταλλάξαντας τὸ ζῆν ἀντὶ τῆς εἰς τὴν πίστιν αὐτῶν ἐπιμονῆς ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Ἀθήναις. Ἡ καταδίωξις ἐγένε κυρίως εἰς τὴν ἑδραν τοῦ Ἀνθυπάτου Κόρινθον καὶ, ἐὰν κρίνωμεν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τῶν μαρτύρων ἐκείνων, ἀνάγκη νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἦσαν τὸ πλεῖστον οὐχὶ Ἕλληνες, ἀλλ' ἐξελληνισθέντες Ῥωμαῖοι. Μάρτυρες δὲ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν τῆς Πελοποννήσου ἢ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, παντάπασι δὲν ἀναφέρονται, ὅπερ ἀποδεικνύει προδήλως τὴν μικρὰν εἰσέτι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων πρόοδον τοῦ χριστιανισμοῦ.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, μετὰ μακρὸν καὶ νικηφόρον ἀγῶνα, ἀνεγνωρίσθη ἐν ἔτει 314 μονάρχης ἅπαντος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἢ μᾶλλον Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων

τῆς Ἑλλάδος ἔθυσον εἰσέτι, κατὰ τὰ πάτρια ἔθιμα, τῷ Ὀλυμπίῳ Διὶ· ἀπεαντίας εἰς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας ὁ χριστιανισμὸς εἶχε λάβει πολλὰς δυνάμεις ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς καταδιώξεως αὐτοῦ, μάλιστα δὲ κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη διεδόθη πολὺ μεταξὺ τοῦ πλῆθους· διότι ὁ ἐπιτηδεύτατος καὶ σοφώτατος ἐκεῖνος βασιλεὺς δὲν ἐδράδυνε νὰ κατασῇ ἐκποδὸν τὰ τελευταῖα κωλύματα ὅσα ἀνεχαίτιζον εἰσέτι τὴν διάδοσιν τοῦ νέου θρησκευματος. Ὅθεν, ἀφοῦ καὶ διὰ προηγουμένων πολλῶν διατάξεων ἀνέδειξε τὴν πρὸς τοὺς χριστιανούς εὐνοίαν του, συνελθὼν ἐν ἔτει 312 εἰς Μεδιόλανον μετὰ τοῦ συνάρχοντος Λικιννίου, ὅστις ὀλιγώτερον διετέλει πρὸς τοὺς χριστιανούς εὐνους, κατέπεισεν αὐτόν εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ γενικοῦ ἐκείνου περὶ ἀνοχῆς δόγματος τὸ ἑποῖον ἐπέφερε τὴν ἅπανταχοῦ ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὸ δόγμα τοῦτο ὅχι μόνον ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις τὴν ἐλευθερίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς λατρείας αὐτῶν, ἀλλὰ συγχρόνως διέτασσε τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων κοινῶν κτημάτων, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου ἀποζημίωσιν τῶν παρόντων κατόχων, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τοιαύτη ἀποζημίωσις εἶναι δίκαιον νὰ πληρωθῇ.

Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ δόγματος τούτου ἀπῆντησε πολλὰ κωλύματα εἰς τὰς Ἀσιανὰς καὶ τὰς Ἀφρικανικὰς ἐπαρχίας, ἐνὸς αὐταὶ διετέλουν ὑπὸ τὴν τοῦ Λικιννίου ἀρχήν· τούναντίον δὲ ἡ Ἑλλὰς συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὰς ὁποίας οἱ χριστιανοί, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κωνσταντίνου, ἐτέλουν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας των. Ἐπειδὴ ὅμως σκοπὸς τοῦ Κωνσταντίνου δὲν ἦτο παντάπασι νὰ βιάσῃ τοὺς λάτραις τῶν ἀρχαίων θεῶν εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, φυσικωτάτη ἦτο καὶ ἤδη ἡ μικρὰ τοῦ νέου θρησκευματος πρόοδος εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπου, ὡς ἐκ τῶν τοπικῶν περιστάσεων καὶ τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, ἡ προσήλωσις εἰς τὰ πάτρια ἦθη καὶ ἔθιμα ἦτον εἰσέτι ζωηρά. Εἶναι ἀληθές, ὅτι βραδύτερον ὁ Κωνσταντῖνος ἀπηγόρευσε διὰ ἐπανειλημένων νόμων τὰς θυσίας, τὰ χρηστήρια, τὰ μυστήρια, τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων, τὴν ἀνέγερσιν καὶ τὴν λατρείαν νέων εἰδωλῶν καὶ αὐτὴν τῆς ἰδίας εἰκόνας τὴν ἀνάθεσιν εἰς τοὺς ναοὺς τῶν ἐθνικῶν· τὰνάπαλιν δὲ ῥητῶς διέταξε τὴν ἀνέγερσιν ἐκκλησιῶν, τὴν τέλεσιν τῆς Κυριακῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐορτῶν· ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς μέχρι τίνος αἱ διατάξεις αὗται ἐξετελέσθησαν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, αἱ πράξεις τῶν διαδόχων αὐτοῦ μαρτυροῦσιν ἀρκούντως, ὅτι οἱ κατὰ τοῦ ἀρχαίου θρησκευματος νόμοι τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου μικρὸν προσέβαλον τὸ θρησκεῦμα αὐτοῦ ἐν τῇ Ἑλλάδι αὐτῇ. Ἡξέυρομεν ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως ἐκείνου ἀφῆρέθησαν ἀπὸ τινα ἐτοιμόρροπα πιθανώτατα ἱερὰ τὰ προπύλαια, αἱ πύλαι καὶ τὰ στεγασματα διὰ νὰ κοσμήσωσι τὰ κτίρια τῆς νέας πρωτεύουστος. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἡ πράξις αὕτη ἐμφαίνει τὴν πρόθεσιν τῆς βιαίας τῶν ἐθνικῶν ἱερῶν καταλύσεως. Τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος ἦτον, ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πλουτάρ-

χου ἤδη, ἔρημον καὶ κενόν· πῶς λοιπὸν εἰμποροῦμεν νὰ ὑπολάβωμεν ὡς ὕβριν πρὸς τὸ ἀρχαῖον θεήσκευμα ἢ ὡς πράξιν σφοδροῦ πρὸς τὸν χριστιανισμόν ζήλου τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου μεταβίβασιν τῶν εἰκόνων τοῦ πρὸ καιροῦ ἀφώνου Θεοῦ καὶ τοῦ πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τῆς Πυθίας ἐγκαταλελειμμένου τρίποδος, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ στολίσῃ τὸ νεόδη-
τον ἵπποδρόμιον; Οὐδεὶς ἤδη προσήρχετο εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ἑλικῶνος, διὰ νὰ θύῃ ταῖς αὐτόθι Μούσαις, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ μετακόμι-
σε τὰς ἐρήμους αὐτῶν εἰκόνας εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἔδωκεν αὐταῖς ἄσυλον εἰς τοὺς θαλάμους τῶν βασι-
λείων τοῦ κατὰ τῆς ἐπαπειλούσης αὐτὰς καταστρο-
φῆς. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα γνωρίζομεν μόνον ἀ-
σφαλῶς περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου λεγομένης
καταστροφῆς τῶν ἐθνικῶν ναῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἐὰν δὲν
θελήσωμεν νὰ δώσωμεν πλείονα τῆς δεούσης βαρύ-
τητα εἰς τὰς ὑπερβολὰς τῶν τε χριστιανῶν καὶ ἐ-
θνικῶν συγγραφέων.

Τὸ εὐρὺ τοῦ Κωνσταντίνου πνεῦμα κατῴρθονε βε-
βαίως νὰ συμβιδᾷ τὸν πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστια-
νισμοῦ ζήλον μὲ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπόληψιν τὴν ὀφει-
λουμένην εἰς τὰ τελευταῖα ἐκεῖνα λείψανα τῆς λαμ-
πρᾶς καὶ ἐνδόξου ἀρχαιότητος. Τοῦλάχιστον οὐδα-
μοῦ ἀναγινώσκουμεν ὅτι λ. χ. ἤρπασε διὰ βίας ἀπὸ τὰς
Ἀθηνᾶς (αἵτινες περιεῖχον ἔτι τὰ πλουσιώτατα τῆς
Ἑλλάδος ὅλης μνημεῖα τῆς ἀρχαίας τέχνης) τὰ ἀ-
γάλματα καὶ τὰ ἄλλα τῶν ναῶν αὐτῶν κοσμήματα,
ἢ ὅτι ἠθέλησε διὰ τῆς βίας νὰ ἐπιβάλῃ τὸν χριστια-
νισμόν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐξ ἐναντίας γνωρίζομεν
ἀπὸ ἀσφαλῆ πηγῆν, ὅτι εὐνόει ἰδίως τὴν πόλιν ἐκεῖ-
νην, ὅτι εἰς δυσχερεῖς περιστάσεις ἐβοήθησεν αὐτὴν
δι' ἐτησίης χορηγήσεως πολλῶν χιλιάδων μεδίμνων
σίτου, καὶ ὅτι τέλος, βασιλεὺς ὢν καὶ κύριος πάν-
των, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἡζίου καλεῖσθαι.

Καὶ οὐ μόνον αἱ Ἀθηναίαι, ἀλλὰ πᾶσα ἡ Ἑλλάς
ἀνῆκεν ἔτι εἰς τὰς πλουσιωτάτας καὶ μάλιστα εὐ-
νοούμενας ἐπαρχίας τοῦ Κράτους. Κατὰ τὴν ῥητὴν
τοῦ Ζωτίμου μαρτυρίαν, τὰ πλείστα τῶν πλοίων τὰ
ὅποια ὁ μέγας Κωνσταντῖνος συνέλεξεν εἰς Πειραιᾶ
πρὶν ἢ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Λικιννίου, ὠπλίσθησαν
ὑπὸ Ἑλληνίδων πόλεων. Ἀναμφιδόλως αἱ σημαν-
τικώτεραι τῶν πόλεων τούτων δὲν ἠδύναντο νὰ δια-
φύγῃσι τὰ δεινὰ ἀποτελέσματα τὰ ὅποια ἐπέφερεν
ἐν γένει εἰς τὸ Κράτος ἢ ἐγκαθίδρυσις τῆς νέας
πρωτεύουσας, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς
ἐποίας καὶ διατροφὴν πολλάκις ἐδεκατίσθησαν αἱ ἐ-
παρχίαι· ἀλλ' ἀρ' ἐτέρου εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι τὰ
ἀποτελέσματα ταῦτα ἐγένοντο μᾶλλον ἐπαισθητὰ βρα-
δυτέρον, ἀφοῦ, ὡς ἐκ τοῦ ἐντελοῦς χωρισμοῦ τῆς
ἀνατολικῆς ἀπὸ τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Κων-
σταντινούπολις κατέστη τὸ ὕλικόν καὶ ἠθικόν κέντρον
Κράτους ἰδίου καὶ αὐθυπάρχτου.

Ὅπως δὲ ποτε ὁμοῦ καὶ ἂν ἔχωσιν ὅλα ταῦτα, δὲν
δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν, ὅτι, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ
μεγάλου, ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἠῤῥησεν ὅπως οὖν
καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον
βλέπομεν ἐπισκόπους τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα Χρι-

στιανικῶν ἐκκλησιῶν γενναίως ἀμυνομένους ὑπὲρ τῆς
ὀρθοδοξίας κατὰ τῶν νεωτερισμῶν τοῦ Ἀρείου. Ἐκ-
τοτε δὲ αἱ ἐκκλησίαι αὗται πᾶσαι διέμειναν πισταὶ
εἰς τὸν κανόνα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ὅπερ συνε-
τέλεσεν εἰς τὴν εἰρηνικὴν, ἂν καὶ βραδείαν, ἀνά-
πτυξιν τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἐνῷ αἱ διενέ-
ξεις αἱ, ἐπὶ τῶν υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου, μεταξὺ
Ἀρειανῶν καὶ ὀρθοδόξων, κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν
ἀναφύεται, τὴν μὲν παγίωσιν τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ πολὺν
χρόνον ἐκώλυσαν, τὴν δὲ ἀθηνῆ εἰδωλολατρειᾶν οὐ
μικρὸν ὑπεστήριξαν.

Οἱ αὐστηροὶ νόμοι οἱ ἐκδοθέντες ἐπὶ Κωνσταντῖνος
καὶ Κωνσταντίνου κατὰ τῶν ὁπαδῶν τῆς ἀρχαίας
λατρείας δὲν ἐφηρμόσθησαν παντοῦ καὶ πάντοτε·
τοῦτο ἐξάγεται ἀρκούντως ἀπὸ τὴν συγνήν καὶ ὁση-
μέραι ὀριμυτέραν ἐπανάληψιν αὐτῶν. Ἰδίως δὲ ἡ Ἑλ-
λάς φαίνεται ἥμισυ παθοῦσα ὡς ἐκ τῶν νόμων τού-
των, ἢ δὲ βαθμιαία παρακμὴ καὶ πτώσις τῶν ἀρ-
χαίων αὐτῆς μνημείων ἦτον ἀποτέλεσμα μᾶλλον τοῦ
χρόνου καὶ τῆς πρὸς αὐτὰ κοινῆς ἤδη ἀδιαφορίας
ἢ ἔργον βιαιᾶς ὑπὸ τῶν κρατούντων καταστροφῆς.
Αἱ Ἀθηναίαι ἀναφαίνονται εἰσέτι ὡς μητρόπολις τῆς
ἀρχαίας ἐπιστήμης καὶ τέχνης· οἱ ἰσχυροὶ ἀποδίδου-
σιν εἰς αὐτὴν σέβας καὶ τιμὴν, καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς
Κώνστας, χαριζόμενος εἰς τὸν σοφιστὴν Προαιρέσιον
τοῦ ὁποίου ἐθαύμαζε τὴν εὐγλωττίαν, ἔδωκε ταῖς Ἀ-
θῆναις «νήσους οὐκ ὀλίγας οὐδὲ μικρὰς εἰς ἀπαγωγὴν
φόρου καὶ σιτηρέσιον».

Ἦτο δὲ ἀναμφιδόλως κατὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα
ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐθνικῶν πολὺ εἰσέτι ὑπέρτερος τοῦ
τῶν χριστιανῶν ἀριθμοῦ, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἰουλιανὸς
συνέλαβε τὸ παράδοξον βούλευμα τοῦ νὰ ἀνα-
στήσῃ τὸν προδήλως πανταχόθεν καταρρέοντα ἀρχαῖον
κόσμον. Ἡ πλάνη τοῦ ἄλλως εὐφυοῦς ἐκείνου βασι-
λέως εἶναι προδήλος, ἀλλ' ἡ ἱστορία ὀφείλει νὰ μνη-
μονεύσῃ ἀπαθῶς ὅσα ἐπραξεν. Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχεν ἤδη
παραδεχθῆ τὸ ἀπόκρυφον δόγμα τῶν Νεοπλατωνι-
κῶν διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Περγαμηνοῦ Αἰδεσίου
καὶ τοῦ Ἐφεσίου Μαξίμου, ὅτε ὡς ἐκ τῆς ἀκουσίας
αὐτοῦ κατὰ τὴν Ἑλλάδα διατριβῆς, ἠῤῥησεν ὁ πρὸς
τὴν πίστιν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ ἔργα τοῦ πεπτω-
κότος ἐκείνου κόσμου πόθος του. Ὅθεν ἐμυήθη παν-
ηγυρικῶς τὰ Ἐλευσίνια καὶ ὡς ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς
του μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων σοφιστῶν τῶν Ἀθηνῶν,
προσηλώθη ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ ἀρχαῖον θεήσκευμα.
Ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος ἀνέθηκεν αὐτῷ δολίως τὴν
στρατηγίαν τῶν λεγεῶνων τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν
ἀμυναν τῶν δυτικῶν τοῦ Κράτους ἐπαρχιῶν κατὰ
τῶν ἐπιθέσεων τῶν βαρβάρων τῆς ἀρκτου, ὁ Ἰου-
λιανὸς ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας περίλυπος, ἀλ-
λὰ φέρων εἰς τὴν καρδίαν του ζωηρὰν τὴν εἰκόνα
τοῦ μεγάλου ἐκείνου παρελθόντος τοῦ ὁποίου ἡ δη-
μιουργικὴ αὐτοῦ φαντασία ὠνειρεύετο τὴν προσεχῇ
καὶ ἱλαρὰν ἐν τῷ μέλλοντι πραγματίωσιν. Ὁ μακρὸς
καὶ δυσχερὴς μὲν, ἀλλὰ νικηφόρος κατὰ τῶν Γαλα-
τῶν καὶ τῶν Γερμανῶν ἀγὼν κατέστησε δραστικώ-
τερον τὸ κατ' ἀρχὰς ὅπως οὖν ὀκνηρὸν αὐτοῦ ἦθος, ἢ
δὲ εὐεργετικὴ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων πε-

ριεποίησεν αὐτῷ τὴν εὐνοίαν τοῦ πλήθους. Ὅθεν, χειροτονηθεὶς, εἰ καὶ ἄκων, αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ ἀφωσιωμένου εἰς αὐτὸν Γαλατικοῦ στρατοῦ καὶ ματαίως ἀγωνισθεὶς νὰ συμβιβασθῇ εἰρηνικῶς μετὰ τοῦ Κωνσταντίου, δὲν εἰδίστασε νὰ ἀναρρίψῃ τὸν τοῦ πολέμου κύβον. Ἀμα δὲ ὁρμήσας ἐπὶ τὴν ἀποστασίαν ταύτην ἐβουλεύσατο τὴν ἀνόρθωσιν τῆς εἰδωλολατρείας καὶ ὁ ἀπροςδόκητος τοῦ Κωνσταντίου θάνατος ἐπετάχυνε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος τούτου. Ὅταν ὁ Ἰουλιανὸς εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ ἅπαντος τοῦ Κράτους, οἱ μὲν λάτραι τοῦ ἀρχαίου θρησκευματος ἐθεώρησαν ἤδη βεβαίαν τὴν νίκην αὐτῶν, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἐνόμισαν ἐπικειμένην τὴν ἐκδίκησιν τοῦ αὐτοκράτορος· ἀλλὰ καὶ τῶν πρώτων τὰς ἐλπίδας καὶ τῶν δευτέρων τοὺς φόβους ἐματαίωσαν ἡ φρόνησις καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου ὅστις, καθὼς λέγει περιώνυμός τις ἱστορικὸς, περίπλειστον ἐποιεῖτο τὴν εἰρήνην τοῦ Κράτους καὶ τὰ δίκαια τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ Ἰουλιανὸς ἐδείξε περὶ τὴν προσοσίαν καὶ ἐνίτχυσιν τῆς εἰδωλολατρείας τὴν μετριότητα, τὴν ὁποίαν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος εἶχε δεῖξει πρὸς διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἠπειλήσας νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ διὰ τῆς μεγίστης ἀνοχῆς καὶ οὐ μόνον δὲν ὑπεχρέωσε διὰ τῆς βίας τοὺς χριστιανούς εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς εἰδωλολατρείας, ἀλλὰ τοῦναντίον κατέδειξεν εἰς τοὺς ἐξηυτελισμένους καὶ κατησχυμένους ἱερεῖς τοῦ ἀρχαίου δόγματος ὡς ὑπόδειγμα καὶ ὑπογραμμὸν τὰς θαυμασίως συγκεκροτημένας Χριστιανικὰς ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἐνῷ ἀφ' ἐνὸς ῥητῶς διάταξεν ὥστε χριστιανὸς παρὰ τὴν θέλησίν του νὰ μὴ σύρεται εἰς τὰ ἐθνικὰ ἱερά, οὐδὲ νὰ τιμωρῇται ἐνεκα τοῦ δόγματός του, ἀφ' ἐτέρου ἐνόμισε κατάλληλον νὰ περιστείλῃ αὐστηρότατα τὸ στασιαστικὸν πνεῦμα τὸ ὁποῖον αἱ θρησκευτικαὶ διανέξεις εἶχον ἤδη διχάσει κατὰ πάσαν τὴν Ἀνατολήν, ἐπαγαγοῦσαι οὐ μικρὰ δυστυχήματα καὶ ἐπαπειλοῦσαι ἐτι μεγαλήτερα. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ πρᾶχθέντα ὑπὲρ τῶν ἀγαπητῶν τοῦ ἐθνικῶν, εἰάν ἐξετάσωμεν τὰ πράγματα ἀκριβέστερον καὶ ἀπαθέστερον, θέλομεν εὑρεῖ, ὅτι περιορίζονται εἰς τὰ ἐξῆς εὐάριθμα πλεονεκτήματα, ὅτι ἐπέτρεψε νὰ ἀνοιχθῶσιν οἱ πρότερον κεκλεισμένοι ναοὶ, νὰ διεξάγωνται ἐλευθέρως αἱ θυσίαι καὶ νὰ τελῶνται ἀκωλύτως αἱ ἐθνικαὶ ἐορταί. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλοι τινες νόμοι, βεβαιοῦν λ. χ. ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς χριστιανούς τὴν σπουδὴν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ τοῦτο φαίνεται παντάπασιν ἀσυμβίβαστον καὶ μὲ τὸν χαρακτῆρα καὶ μὲ τὴν φρόνησιν τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου ὅστις ἐτίμα τὰς ἀνάγκας τοῦ Κράτους ὑπεράνω καὶ αὐτῆς τῆς πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς συμπαθείας του.

Ἀς περιορίσωμεν δὲ ἤδη τὴν προσοχὴν μας εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ἰουλιανὸς μάλιστα ἔλπιε πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ του, διότι ἐνταῦθα ἦτον ἰσχυροτέρα ἐτι παρὰ ἄλλαχοῦ ἡ εἰς τὰ ἀρχαῖα ἦθη καὶ δόγματα προσήλωσις, μᾶλλον δὲ, ὡς ὁ ἴδιος ἐν τινι ἐ-

πιστολῇ του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐκφράζεται, «εἰσώζετο ἐτι τῆς τῶν προγόνων ἀρετῆς ὥς περ ἐμπόρευμά τι σμικρόν». Καθ' ἣν ἐποχὴν εἰσέτι ἐπορεύετο πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἰουλιανὸς, διερχόμενος διὰ τῆς Βαννονίας, ἔγραψε πρὸς πάντας τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα πολίτας, ἰδίως δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Λακεδαίμονα, ἀπολογούμενος μὲν διὰ τὴν ἀποστασίαν του, ἐπικαλούμενος δὲ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι συνδρομὴν των. Καὶ πᾶσα ἡ Ἑλλὰς ἀπήντητε προθύμως εἰς τὴν φωνὴν του. Πανταχόθεν ἐσαύλησαν πρέσβεις πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸ Σίρμιον ἐτι διατρίβοντα διαβεβαιοῦντες τὴν ἀπεριόριστον τῶν Ἑλλήνων ἀφοσίωσιν· ἀναχωρήσαντες δὲ ἔλαβον, ὡς φαίνεται, πολλὰς καὶ καλὰς ὑποσχέσεις. Εἰς ταῦτα πεποιθότες οἱ Ἀθηναῖοι ζῶντος ἐτι τοῦ Κωνσταντίου καὶ κατεχόντων τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ τὴν Θράκην, ἠνέωξαν τοὺς πρὸ καιροῦ κεκλεισμένους ναοὺς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν, ἠνώρθωσαν τοὺς καθηρημένους βωμοὺς, προσήνεγκαν θυσίας καὶ ἐτέλεσαν τὰς ἐορτάς των κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἔθνη. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ Ἰουλιανὸς, ἀναλαβὼν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξίωμα, ἐπετάχυνε τὴν μεταρρύθμισιν. Ὁ ἱεροφάντης τῶν Ἐλευσινίων, ὅστις εἶχε παρακολουθήσει αὐτὸν εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν κατὰ τοῦ Κωνσταντίου ἐκστρατείαν του, ἀφίχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ βασιλικῶν δώρων, διὰ νὰ φροντίσῃ, καθ' ἣν εἶχε παρὰ τοῦ βασιλέως ἐντολήν, περὶ τῆς ἀνορθώσεως καὶ τῆς ἐλευθέρας χρήσεως τῶν ἀρχαίων ναῶν καὶ ἱερῶν. Πᾶσα ἡ Ἑλλὰς συνεκινήθη αὐθις καὶ αἱ ἐλπίδες τῶν πιστῶν τοῦ πεπτωκότος θρησκευματος ὁπαδῶν ἀνεπτερώθησαν. Κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως πολλοὶ καθηρημένοι ἤδη ναοὶ καὶ πολλοὶ κατεστραμμένοι πόλεις τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Πελοποννήσου ἀνοικοδομήθησαν καὶ ἐκοσμήθησαν. Ἡ Νικόπολις καὶ ἡ Ἐλευσίς ἀνέκυψαν λαμπρόταται ἀπὸ τῶν ἐρείπιων αὐτῶν, αἱ δὲ πολλὰ παθοῦσαι ὡς ἐκ τῶν Γοτθικῶν εἰσβολῶν Ἀθῆναι ἀνέλαβον νέαν ζωὴν. Αἱ ἱεραὶ καὶ μεγάλαι πανηγύρεις τῶν Ὀλυμπίων, τῶν Νεμεῶν, τῶν Ἰσθμίων καὶ τῶν Πυθίων, αἵτινες δὲν εἶχον μὲν καταργηθῇ, ἀλλὰ παρημελήθησαν ἀπὸ τινος χρόνου, ἐτελέσθησαν ἤδη καὶ συνεχέστερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον καὶ αἱ πρὸς τιμὴν τῶν ἀρχαίων θεῶν καὶ ἡρώων θυσίαι καὶ χοροὶ ἐπανελήθησαν εἰς τὰς πόλεις. Τὰ γυμνάσια καὶ αἱ στοαὶ ἐπληρώθησαν αὐθις παλαιστῶν καὶ μαθητῶν, ἀκροωμένων τοὺς ἐπισημοτάτους σοφιστὰς· ὁ βασιλεὺς ἐπανηγυρίζετο καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα ὡς τωτὴρ· εἰς τιμὴν αὐτοῦ ἐτέθησαν ἐορταὶ καὶ θυσίαι καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν του ἤχηματε καὶ πάλιν ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Κορίνθου, τοῦ Ἀργεῦς καὶ τῆς Σάρτης.

Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον ἀπαύγασμα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ βίου ἐσβέσθη ὡς ταχέως παρερχόμενον μετέωρον· ὁ πρῶίμως κατὰ τὴν Περσικὴν ἐκστρατείαν θάνατος τοῦ Ἰουλιανοῦ (363) ἐματαίωσε τὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν ἐνθουσιῶντων Ἑλλήνων. Οἱ ἄμεσοι αὐτοῦ διάδοχοι, ὁ Ἰοβιανὸς, ὁ Οὐαλεντινιαν-

ως καὶ ὁ Οὐάλης, ἂν καὶ δὲν ἦσαν μεγάλως ἀφω-
τισμένοι εἰς τὸν χριστιανισμόν, δὲν εἶχον ὅμως οὔτε
δύνασιν οὔτε καιρὸν νὰ πράξωσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλά-
δος, ὅτι ἐβουλεύθη καὶ ἐπράξεν ὁ Ἰουλιανός. Ἡ εἰ-
δωλολατρεία, τοῦ μὲν ἐσχάτου αὐτῆς ἐξωτερικοῦ ἐρει-
σμοῦ στερηθεῖσα, ἀμοιροῦσα δὲ οἰκείας δυνάμεως,
ἐπέκλυεν ἤδη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν ὑπερ-
έχουσαν ἰσχὺν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Ὅτι ὁ
σκαπὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἦτο, διὰ γενικῆς ἀνοχῆς νὰ ἀνα-
γκαιώσῃ πᾶσαν θρησκευτικὴν καταδίωξιν καὶ ὅτι ἰ-
δίως ἐπέτρεψε τοῖς ἐθνικοῖς τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν
τῶν ναῶν καὶ τῶν ἱερῶν, τὸ γνωρίζομεν ἀπὸ τοῦ
λόγου τὸν ὁποῖον ὁ ῥήτωρ Θεμίστιος ἐξεφώνησε πρὸς
τὸν αὐτοκράτορα ἐκεῖνον καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ σύγκλητος
τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἐχαιρέτιζεν ὡς ὑπα-
τον. Δι' ἐπιμελείας τοῦ ἀνθυπάτου τῆς Ἀχαΐας Πραι-
τεξτάτου, ὁ αὐτοκράτωρ Οὐαλεντινιανὸς ἐπέτρεψεν
ὑπὲρ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι εἰσέτι ὑφισταμένων μυστη-
ρίων ἐξαίρεσιν τῆς γενικῆς ἀπαγορεύσεως τῶν νυ-
κτελίων θυσιῶν, τὴν ὁποίαν μικρὸν μετὰ τὴν ἀναγό-
ρευσιν τοῦ ἐξέδωκεν, ἀλλὰ ῥητῶς διατάξας, ὅτι πρὸς
τὴν τέλει τῶν ὀφείλων νὰ τηρῶσι τὰ πάτρια ἔθνη.
Καὶ αὐτὸς ὁ τὴν τοῦ Ἀρειανοῦ πλάνην πρεσβεύσας
Οὐάλης κατεδίωξε πολὺ σφοδρότερον τοὺς ὀρθοδό-
ξους χριστιανούς ἢ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἐθνι-
κοὺς εἰς οὓς ἐπέτρεψε νὰ τελῶσι μετὰ πλείστης
ἐλευθερίας τὰ τῆς λατρείας αὐτῶν.

Πρῶτος τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ὁ Γρατιαν-
ὸς ἀπέβαλε τὸ πάτριον τοῦ ἀρχιερέως (Pontifex
Maximus) ἀξίωμα, ὡς ἀσυμβίβαστον μετὰ τὸν Χρι-
στιανισμόν καὶ συμφώνως μετὰ αὐτὸν ὁ Θεοδόσιος ἀπε-
δαίχθη δεινὸς πολέμιος πάσης ἐθνικῆς θρησκείας καὶ
λατρείας. Ἐπὶ αὐστηροτάταις χρηματικαῖς ποιναῖς
καὶ ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἀπηγορεύθησαν αἱ θυσίαι, αἱ
αἰωνοσκοπίαι καὶ αἱ προσκυνήσεις τῶν εἰδώλων, ἢ εἰς
τοὺς ἐρήμους ναοὺς προσέλευσις καὶ πᾶσα ἐνὶ λόγῳ
ἐρημία ἢ μυστικὴ κατὰ τὰ ἐθνικὰ ἔθιμα ἱεροπραξία.
οἱ δὲ περὶ τούτου ἐκδοθέντες νόμοι ἐξετελέσθησαν ἤδη
αὐστηρότατα. Μετέπειτα ὁ Ἀρκαδιος ἐρρίψεν εἰς ἔδα-
ρος τοὺς τελευταίους σαθροὺς χιῶνας τοῦ Ἑλληνικοῦ
θρησκευματος, ἀφαιρέσας, ἐν ἔτει 396, ἀπὸ τοῦ
ἱερέως, τοὺς προϊσταμένους, τοὺς ὑπηρέτας καὶ τοὺς
ἱεροφάντας τῶν ἀρχαίων ἱερῶν, τὰ πάτρια αὐτῶν
προνόμια καὶ δίκαια· μετὰ δὲ τινὰς ἐνιαυτοὺς διέταξε
νὰ καταστραφῶσι τὰ ἱερά καὶ νὰ χρησιμεύσωσι τὰ
ἱερίπια αὐτῶν εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν δημοσίων κα-
ταστημάτων, ὁδῶν, γεφυρῶν καὶ ὑδραγωγείων. Τε-
λευταῖον αἱ μετ' ὀλίγον ἐπελθοῦσαι μεγάλαι βαρβα-
ρικαὶ εἰσβολαὶ συνεπλήρωσαν τὸ ἔργον τῆς καταστρο-
φῆς τῆς εἰδωλολατρείας.

Ἐκτοτε οἱ πανταχόθεν καταδιωκόμενοι λατῖραι τοῦ
ἀρχαίου θρησκευματος ἐζήτησαν καταφυγὴν εἰς τὰ
ἐρμηνότερα τῶν ἐπαρχιῶν μέρη, ὅπου ἐπὶ πολὺν χρόνον
ἐτελοῦν τὰς λατρείας αὐτῶν εἰς εὐτελεῖς καὶ αὐ-
τομάτους πανηγύρεις. Εἰς δὲ τὰς πόλεις ἐξεναντίας
ἐκμαζεν ὁ Χριστιανισμός, καὶ ἀπὸ τοῦδε οἱ ἀρχιε-
πισκοποὶ καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῆς Κορίνθου, τῶν Πα-
τρῶν, τῶν Θεῶν, τῆς Λαρίσσης, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς

Σπάρτης κλπ. ἀποδεικνύονται ἐκάστοτε γενναῖοι ὑ-
πέρμαχοι καὶ αὐστηροὶ τηρηταὶ τῆς ὀρθοδοξίας. Ἀλ-
λ' ὅτι ὑπῆρχον ἐτι εἰδωλολάτραι καὶ οὐκ ὀλίγοι,
μαρτυροῦσιν αἱ κατ' αὐτῶν διατάξεις Θεοδοσίου τοῦ
Νεωτέρου, ὅστις κατὰ τὸν Θεοδώρητον, ἐν ἔτει 426,
ἦτοι κατέσκαψεν, ἦτοι εἰς χριστιανικὰ ἱερά μετεποίησε
τοὺς τελευταίους τῶν εἰδώλων βωμούς. Καὶ πάλιν
ἔχνη τινὰ αὐτῶν ἐσώζοντο καθ' ὅλην τὴν πέμπτην
ἐκατονταετηρίδα, αἱ δὲ μάταιαι περὶ τῆς καταλύ-
σεως τοῦ Ἑλληνικοῦ θρησκευματος μεμψιμοιρίαι ἀν-
τήχουν εἰσέτι εἰς τὰς φιλοσοφικὰς τῶν Ἀθηνῶν
σχολὰς, μέχρις οὗ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ὁ Α' οὐ
διέταξε κατὰ τὴν ἐπομένην ἑκτὴν ἐκατονταετηρίδα
καὶ τῶν σχολῶν αὐτῶν τὴν ὀριστικὴν κατάργησιν.

ΠΕΡΙ ΜΑΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΑΓΝΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑ- ΤΑ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ.

Ἡ Ἀσία, ὅθεν ἀνέλαμψεν ὁ πρῶτος τῶν σῶτων
καὶ τοῦ πολιτισμοῦ σπινθὴρ, ὅθεν ἐλάβομεν τὴν ἀρ-
χὴν ὧλων σχεδὸν τῶν ἐπιστημῶν, εἶναι καὶ σήμερον
ἀξία μελέτης, ὅχι μόνον διὰ τὰ ἔθιμα, τὸν χαρακτή-
ρα, τὰς τελετάς, τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ θρησκευματα
τῶν κατοίκων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μυστηριώδη τεχνά-
σματα, τὰς κρυφίας, ἢ, κυριολεκτικώτερον, τὰς μα-
γικὰς γνώσεις, τῶν ὁποίων ἦσαν ἄλλοτε κάτοχοι
μόνοι οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς.

Εἰς τινὰ ἐκ τῶν προηγουμένων φυλλαδίων τῆς
Πανδώρας, κατεχωρίσαμεν συντόμους τινὰς πραγ-
ματείας περὶ διαφορῶν ἐκ τῶν ἀντικειμένων τούτων.
Ἄν καὶ κατοικοῦντες πλησίον τῆς Ἀσίας, καὶ ἐπι-
μιχθέντες πολὺ ἄλλοτε μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, ὀλί-
γον ὅμως γνωρίζομεν τὴν ἀρχὴν καὶ τὰ αἷτια πολ-
λῶν θρησκευτικῶν ἢ ἄλλων βιωτικῶν ἐθίμων, καὶ
τοῦτο, ἢ διότι, ζητοῦντες τὰ δυσκαταληπτότερα,
ὀλιγωροῦμεν νὰ ἀνερευνησώμεν, ὡς οἱ πολλοὶ τῶν ἀν-
θρώπων, τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἢ διότι, ὑποκύ-
πτοντες εἰς προλήψεις, ἐξελαμβάνομεν αὐτὰ ὡς
ἀπλῆς δεισιδαιμονίας ἢ γοητείας ἀποκρήματα. Οὐ-
τωπως, π. χ. ἐθεωρήσαμεν ἀνέκαθεν τὴν μαγείαν καὶ
τοὺς μάγους, τοὺς ὁποῖους ἔπρεπεν ἴσως νὰ κατα-
φρονῶμεν ὀλιγώτερον μετὰ τὰς νεωτέρας κατὰ τὴν
Εὐρώπην ἀνακαλύψεις τῆς μαγνητικῆς δυνάμεως.

Ἡ μαγεία, ἥτις περὶσσιτὶ ὀνομάζεται σοφία, ἐξελ-
θοῦσα, ὡς φαίνεται, τὸ πρῶτον ἐκ τῆς Ἰνδίας, διέβη
διὰ τῆς Μεγάλης Ἀσίας καὶ ἐφθασεν εἰς Αἴγυπτον,
ὅπου καὶ σήμερον σώζονται ἄπειρα μνημεῖα ἐφ' ὧν ἐ-
χαράχθη ἡ ἱστορία αὐτῆς διὰ χαρακτήρων ἀνεξαλεί-
πτων. Ἡ ἡγὼ τῶν Θεῶν, τῆς Μέμφιδος καὶ τῆς
Μερόης, ἐπαναλαμβάνει καὶ σήμερον τοὺς χρησμούς
καὶ τὰ μυστήρια τῶν ναῶν τοῦ Ἀμμωνος. Ἡ μα-
γεία ἤκμασε συγχρόνως καὶ ἐν Περσίᾳ, καὶ διὰ τῶν
ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν διεδόθη κατὰ
τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἰταλίαν καὶ καθ' ὅλην τὴν Δύσιν.

Μετὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους, ἐνῶ ἡ βαρ-
βαρότης κατεκάλυπτε διὰ τοῦ σκότους τὴν Εὐρώπην,